

سخنرانی آقای مدتکان شریم‌کولوف سفیر قرقیزستان
در تهران با موضوع:
" بجران آب و انرژی در آسیای مرکزی "

بنا به دعوت و هماهنگی مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز آقای مدتکان شریم‌کولوف سفیر قرقیزستان در روز سه شنبه 88/3/26 در دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی سخنرانی نمود. در این جلسه علاوه بر مدیرکل دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی، سفیر تاجیکستان در تهران، جمعی از کارشناسان دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی و دانشکده روابط بین‌الملل وزارت امور خارجه نیز حضور داشتند.

آقای شریم‌کولوف در ابتدای سخنرانی خود، مختصراً به روابط دو جانبه ایران و قرقیزستان اشاره و اظهار داشت: روابط میان دو کشور پس از استقلال این جمهوری در 18 سال پیش آغاز گردید و اولین سند همکاری میان طرفین در سال 1991 به امضای ایشان و آقای دکتر ولایتی وزیر امور خارجه سابق جمهوری اسلامی ایران رسید و خوشحال می‌باشد که این روابط رو به گسترش است.

همچنین وی افزود: قبل از اینکه در ایران مشغول به ماموریت باشم به مدت 4 سال در کشور ترکیه سفیر بودم و در آن زمان کشور ترکیه مقام نخست سرمایه‌گذاری در قرقیزستان را داشت لیکن در مدتی که در ایران مشغول به ماموریت می‌باشم با تلاش‌های صورت گرفته امیدوارم این مقام را کشور ایران کسب نماید. در حال حاضر حدود 170 شرکت ایرانی و ایرانی _ قرقیزی در قرقیزستان مشغول به فعالیت گسترده هستند که برای مثال، می‌توان از شرکت مارسا که در حال ساخت کارخانه سیمان با سرمایه‌ای بالغ بر 150 میلیون یورو می‌باشد، نام برد. ظرف 2 ماه گذشته در سفرهایی که به همراه تجار و سرمایه‌گذاران ایرانی به قرقیزستان داشتم هر بار سعی نمودم شخصاً آنها را با وزارتخانه‌ها و بخش‌های دولتی جهت سرمایه‌گذاری در قرقیزستان آشنا نمایم و در این رابطه موفق نیز بودم.

ایشان در ادامه به بیان دیدگاه‌های خود در خصوص بحران آب و انرژی در آسیای مرکزی و قفقاز به شرح زیر پرداخت:

قبل از پرداختن به مشکل آب در آسیای مرکزی، بایستی به یک واقعه تاریخی در 2550 سال پیش اشاره کنم؛ این مسئله مربوط به منطقه حایل بین دو رودخانه سیردریا و آمودریا نیست بلکه مربوط به منطقه واقع در بین رودهای دجله و فرات می‌باشد. زمانی که پادشاه ایران کوروش قصد گسترش قلمرو خود را داشت به بابل رسید این قلعه، قلعه‌ای غیرقابل نفوذ بود زیرا که توسط آبی که از فرات وارد آنجا می‌شد، محصور بود. لذا وی به کمک هم‌فکران هوشمند خود تصمیم گرفت با تغییر مسیر رودخانه از طریق بستر خشک رودخانه شبانه بابل را فتح نماید که موفق به این کار نیز شد و بدنبال آن یهودیانی را که در اسارت بودند نیز آزاد نمود. پس همواره نقش آب بسیار مهم است و اگر مسیر آب بسته شود، می‌تواند مشکلات بسیاری را بدنبال داشته باشد.

در رابطه با مسئله آب در آسیای مرکزی بایستی بگویم همانطور که می‌دانید جمهوری‌های استقلال یافته تاجیکستان، ازبکستان، قرقیزستان، قزاقستان و ترکمنستان جزء آسیای مرکزی می‌باشند و دو جمهوری قرقیزستان و تاجیکستان در بالاترین نقطه آسیای مرکزی یعنی جایی که رودخانه‌ها شکل می‌گیرند و شروع به جاری شدن می‌کنند قرار دارند. رودخانه بسیار بزرگ و پر آب سیردریا که قبلاً سیحون نامیده می‌شد از کوه‌های قرقیزستان و رودخانه پر آب آمودریا از کوه‌های تاجیکستان سرچشمه می‌گیرند و حد فاصل بین این دو رودخانه ماوراالنهر نامیده می‌شود. منطقه‌ای که روابط تاریخی میان ایران و توران در آن جا شکل گرفت و در اشعار بسیار شیوای شاعر بزرگ فردوسی بسیار از این منطقه یاد شده است.

سیردریا طولانی‌ترین رودخانه آسیای مرکزی است که دارای 3019 کیلومتر طول و 219 کیلومتر مربع حوضه آبی می‌باشد. حدود 75٪ آب آن از قرقیزستان، 15٪ از ازبکستان، 7٪ از قزاقستان و 3٪ از تاجیکستان تامین می‌شود. رودخانه سیردریا از خاک قرقیزستان، تاجیکستان و قزاقستان عبور می‌کند. رودخانه بزرگ دیگر این منطقه، آمودریا، همانطور که گفته شد از کوه‌های تاجیکستان سرچشمه می‌گیرد که دارای طولی معادل 2540 کیلومتر و حوضه آبی 310 کیلومتر مربع است. 75٪ از آب آن از تاجیکستان و 14٪ آن از افغانستان تامین می‌شود. رودخانه آمودریا از خاک ترکمنستان، تاجیکستان و ازبکستان عبور می‌کند. جمهوری قرقیزستان و تاجیکستان آبی را در این دو جمهوری جاری است به طور رایگان در اختیار سایر

جمهوری‌ها که از لحاظ جغرافیایی در پایین دست قرار دارند، قرار می‌دهند. البته ممکن است این سوال در اذهان شکل بگیرد که آب یک هدیه الهی است و چه کسی می‌تواند آن را بفروشد اما مسئله اصلی در همین سوال نهفته است، نه قرقیزستان و نه تاجیکستان به سایر جمهوری‌ها که در پایین دست قرار دارند نمی‌گویند به خاطر آبی که از کشور ما سرچشمه می‌گیرد پول بپردازید. با توجه به لزوم تامین انرژی برق برای مردم تاجیکستان و قرقیزستان، بر روی این دو رودخانه چند نیروگاه برق - آبی احداث شده است. از بزرگترین این نیروگاه‌ها می‌توان از نیروگاه برق " نور کسی " در تاجیکستان نام برد. همچنین در تاجیکستان نیروگاه‌های سنگ توده 1 و 2 در حال احداث می‌باشد که اتفاقاً نیروگاه سنگ توده 2 با همکاری و مشارکت دولت ایران در حال احداث است. از طرفی در ما در قرقیزستان نیروگاه برق - آبی تایتایوسکی را با توان 1200 مگاوات احداث نمودیم، البته در قرقیزستان زنجیره‌ای دیگر از نیروگاه‌های برق - آبی احداث شده است و در حال حاضر نیز ما می‌خواهیم احداث دو نیروگاه دیگر را آغاز نماییم. در زمانی که درصد احداث نیروگاه برق - آبی تایتایوسکی بودیم برای که بتوانیم سد لازم برای ذخیره 19 میلیارد متر مکعب آب ایجاد کنیم، مجبور گشتیم 30000 هکتار زمین را به زیر آب فرو ببریم. ما از این 19 میلیارد متر مکعب آب که پشت سد ذخیره می‌شود، سالانه 12 میلیارد متر مکعب به جمهوری‌های پایین دست یعنی ازبکستان و قزاقستان می‌دهیم. این مسئله بهبود شرایط را برای کاشت پنبه و تنباکو در 1 میلیون هکتار در ازبکستان فراهم آورده است. در زمان اتحاد جماهیر شوروی با توجه به دستوراتی که از مرکز (مسکو) دریافت می‌شد ما در تابستان آبیاری زمین‌های ازبکستان، ترکمنستان و قزاقستان را تامین می‌کردیم. البته هم‌اکنون از مرکز هیچ کمک هزینه و دستوری نمی‌گیریم و در همین راستا همسایگان ما برای تامین آب از ما تقاضا می‌کنند و البته از آنها می‌خواهیم در این رابطه با ما همکاری تنگاتنگ داشته باشند و از ما انرژی برق را به قیمت مناسب بخرند و در مقابل به ما مواد هیدروکربنی نظیر نفت و گاز ارائه دهند. مسئله‌ای که وجود دارد این است که ما آب را به آنها نمی‌فروشیم بلکه برای جبران هزینه‌های احداث کانال‌ها و حفظ و نگهداری تاسیسات از آنها پول دریافت می‌کنیم. البته باید بگوییم متأسفانه فقط فعلاً ما از ازبکستان گاز دریافت می‌کنیم و منبع دیگری نداریم. تا سال گذشته قیمت هر 1000 متر مکعب گاز 110 دلار بود ولی امسال این رقم دو برابر شده است. به همین دلیل ما مجبور هستیم در فصل زمستان آب بیشتری را از سد " تایتایوسکی " آزاد کنیم تا بتوانیم انرژی برق بیشتری تامین نماییم که این امر باعث اعتراض و گلهمندی

جمهوری‌هایی که در پایین دست جریان آب قرار دارند، شده است. این را باید بگوییم ما نفت و گاز نداریم و تنها منبع انرژی ما آب و تاسیسات برقی می‌باشد. در رابطه با این موضوع که ما در فصل زمستان آب بیشتری را برای تامین انرژی برق آزاد می‌کنیم بایستی بگوییم، در سال گذشته مجبور بودیم روزانه 6 تا 12 ساعت برق را قطع نماییم، تصور این موضوع برای شما در این جا حتی برای یک ساعت سخت می‌باشد. در حال حاضر برای خروج از این شرایط بحرانی، ما در حال احداث دو نیروگاه برق - آبی به نام قنبر آتا 1 و 2 می‌باشیم. توان نیروگاه قنبر آتا 1، 60 مگا وات و توان نیروگاه قنبر آتا 2، 1200 مگا وات است. در همین راستا روسیه توافق نموده است اعتباری معادل 2 میلیارد دلار را در اختیار ما بگذارد. همچنین زمانی که با سرمایه‌گذاران ایرانی دیدار دارم بویژه کسانی که در امر ساخت و ساز مشغول به فعالیت می‌باشند از آنها می‌خواهم حضور فعالانه‌ای در این امر داشته باشند. البته احداث این دو نیروگاه نگرانی و گله‌مندی جمهوری‌های پایین دست را برانگیخته است زیرا که آنها معتقدند احداث این نیروگاه‌ها باعث آلودگی محیط زیست شده و به آن می‌رساند. از طرفی این جمهوری‌ها معتقد می‌باشند که اگر ما یک بار دیگر برای تامین آب این نیروگاه‌ها سد " نارین " را ببندیم آب کمتری به آنها می‌رسد. در این جا باید این نکته را توضیح بدهم که کاهش جریان آب متوجه کشورهای زیر دست این دو نیروگاه نخواهد شد. همانطور که قبلاً هم سالیانه 12 هزار میلیارد متر مکعب در اختیار آنها قرار می‌دادیم هم‌اکنون سالیانه همین مقدار را تحویل می‌دهیم و میزان آب سالیانه کمتر از این میزان نخواهد شد. اما احداث و شروع به کار این دو نیروگاه برق - آبی این امکان را برای ما فراهم می‌کند که برق لازم و امنیت انرژی قرقیزستان را تامین نماییم. همچنین در آینده نیز این امکان را برای ما فراهم می‌کند که انرژی برق را از طریق تاجیکستان به چین، پاکستان و افغانستان صادر نماییم. مسئله دیگری هم که در رابطه با تغییرات جوی زمین باید بگوییم این است که در گذشته در قرقیزستان حدود 8200 یخچال طبیعی با وسعت 8/5 هزار متر مربع وجود داشت که هم‌اکنون 2000 یخچال کاملاً آب شده است؛ طبیعتاً جاری شدن آب از یخچال‌های طبیعی کاهش یافته است. باید بگوییم دره تیگرانسکی که در سه استان ازبکستان و یک استان تاجیکستان قرار دارد، منطقه بزرگی نیست اما بیش 10 میلیون نفر در آنجا ساکن می‌باشند و طبیعتاً منطقه ما جزء کشورهایی می‌باشد که دارای رشد جمعیت بالایی هستند. کارشناسان بین المللی گفته‌اند جمعیت ازبکستان و تاجیکستان هر 30 سال، جمعیت قرقیزستان هر 43 سال و جمعیت قزاقستان هر 81 سال دو برابر می‌شود، لذا این

جمعیت احتیاج به آب پاکیزه و امکانت رفاهی دارد. پس اگر ما و تاجیکستان این سدها را نسازیم آن زمان برای این جمعیت رو به افزایش آبی نخواهد بود.

اخیراً در 28 آوریل در آلماتی روسای جمهور 5 کشور آسیای مرکزی با یکدیگر دیدار داشتند و آنها مسائل مربوط به پهنه آبی دریای آرال را مورد بررسی قرار دادند. من نمی‌خواهم صحبت‌های آنها را در این جا تکرار کنم فقط سخنان آقای بان‌کی مون دبیرکل سازمان ملل را نقل و قول می‌کنم. وی اظهار داشت: "تا سال 2050 میزان آب آمودریا و سیردریا که از دو کشور کوهستانی قرقیزستان و تاجیکستان سرچشمه می‌گیرد می‌تواند بین 30 تا 40 درصد کاهش یابد. به خاطر همین منابع آبی آسیای مرکزی بسیار آسیب‌پذیر است." من در یک کلام باید بگویم نه تاجیکستان و نه قرقیزستان هیچ تاثیر منفی در خشک شدن و یا کم آب شدن دریای آرال ندارند. از طرف ما همان مقدار آبی که وارد دریای آرال می‌گردید، تغییر نکرده است. مسئله خشک شدن دریای آرال مربوط به برداشت بیشتر آب از سوی کشورهای پایین دست می‌باشد البته طبیعی است که با توجه به رشد جمعیت و توسعه مراکز صنعتی که آب بیشتری را نیاز دارند، این مسئله صورت گیرد. شایان ذکر است، ما در برنامه‌ها و احداث نیروگاه‌های جدید برق - آبی با سازمان‌های بین‌المللی نظیر بانک جهانی مشاوره داریم و به توصیه‌ها و پیشنهادات آنها گوش می‌دهیم. بانک جهانی بر این باور است که جهت دسترسی به همکاری باثبات کشورهای منطقه، رویکرد متوازن کشورهای منطقه الزامی است و در همین راستا بانک جهانی این مسئله را خاطر نشان کرد که کشورهای پایین دست باید تابع اصولی باشند که به کشورهای بالادست به شکل پرداخت پول خدماتی را که در جهت نگهداری از منابع آبی صورت می‌گیرد، جبران نمایند. این مقدار پول بایستی طبق یک توافق‌نامه رسمی مورد توافق برسد. آقای بردی محمداف رئیس جمهور ترکمنستان در عشق‌آباد اظهار داشت که ما باید این مسئله را بر اساس موازین و نرم‌های بین‌المللی و اصول حقوق بین‌الملل با توجه به منافع همه کشورهای منطقه و با کمک سازمان‌های بین‌المللی حل و فصل نماییم.

بایستی بگویم تمام تصمیم‌گیری‌ها در رابطه با آب در کشور ما نشات گرفته از قانون اساسی و دستورات ریاست جمهوری و هیات دولت قوانین به شکلی است که علیه منافع هیچ کشوری نبوده و البته در راستای تامین منافع اقتصادی و امنیت کشور ما نیز قرار دارد.

در کنفرانس بین‌المللی دوبلین در سال 1992 با عنوان "آب و توسعه زیست محیطی در قرن 21" برگزار شد گفته شده است آب دارای ارزش اقتصادی در تمام اشکال استفاده است

و باید به عنوان یک کالای اقتصادی شناخته شود و این دقیقاً کاری است که قرقیزستان و تاجیکستان در صدد انجام آن هستند. آخرین سندی را که در این رابطه من به آن رجوع می‌کنم، قطعنامه شماره 1803 سازمان ملل متحد است. این قطعنامه بیان می‌دارد که قوانین موجود در رابطه با حاکمیت مسلم ملت‌ها بر منابع و ثروت‌های طبیعی باید تامین کننده امنیت، استقلال و تمامیت ارضی آن کشور باشد.

من سخنرانی خود را با سخنان آقای اسلام کریم‌اف رئیس جمهور ازبکستان به پایان می‌رسانم. ایشان در آلمانی اظهار داشت: "در رابطه با راه‌اندازی نیروگاه‌های برق - آبی در منطقه، اگر به طور مستقل کار کارشناسی بین المللی صورت گیرد و گفته شود راه‌اندازی این نیروگاه‌ها باعث کاهش آب در کشورهای پایین دست نمی‌شود و امنیت زیست محیطی منطقه به خطر نمی‌افتد، ما با این امر موافق هستیم و حتی آماده هستیم در احداث این تاسیسات سرمایه‌گذاری نماییم." قرقیزستان نیز از این صحبت‌ها حمایت می‌کند و امیدواریم ازبکستان، ترکمنستان و قزاقستان شرکت فعالانه‌ای در احداث این تاسیسات چه در قرقیزستان و چه در تاجیکستان داشته باشند. در رابطه با ایران باید بگوییم، ایران شرکت بسیار فعالی در احداث نیروگاه سنگ‌توده در تاجیکستان دارد. من امیدوار هستم و دعوت می‌کنم از دولت ایران که در ساخت نیروگاه قنبرآتا 1 و 2 در قرقیزستان همکاری و مشارکت داشته باشند."

پس از خاتمه سخنرانی آقای شریم کولوف، آقای میرزایف سفیر جمهوری تاجیکستان در رابطه با موضوع میزگرد اظهار داشت، مشکل آب در خاورمیانه و آسیای مرکزی دارای قدمتی طولانی می‌باشد. در زمان اتحاد جماهیر شوروی مناقشه آب در آسیای مرکزی در قالب رهبری دولت مرکزی حل و فصل می‌شد و کمبود آب، برق و نفت و گاز حس نمی‌شد. پس از استقلال جمهوری‌ها، دولت‌های جدید برای فراهم کردن شرایط خوب برای مردم خود بتدریج با مشکلات جدید از قبیل کمبود آب، نرسیدن گاز و برق مواجه شدند. در این راستا جمهوری‌های قرقیزستان و تاجیکستان به این نتیجه رسیدند که تنها منبع انرژی و سرمایه آنها جهت گسترش و توسعه اقتصاد آنها، آب و تاسیسات و نیروگاه‌های برق - آبی می‌باشند؛ اگرچه طرح‌های اولیه این نیروگاه‌ها در دوران اتحاد جماهیر شوروی پایه‌ریزی و آماده شده بود.

همانطور که آقای شریم کولوف گفتند، کشورهای پایین دست با ساخت نیروگاه‌های برق - آبی در بالا دست مخالف می‌باشند، من به عنوان یک کارشناس و مهندس عمران که در ساخت و ساز سد تخصص دارم کاملاً با دیدگاه کشورهای پایین دست مخالفم زیرا آبی که در

پشت سد جمع می‌شود فقط برای گردش توربین‌ها استفاده می‌شود. در این جا، بایستی به یک خاطره اشاره کنم، در سال 1989 در یکی از اجلاس‌های نمایندگان حزب که من و آقای شریم کولوف نیز به عنوان نماینده های حزب حضور داشتیم، یکی از نمایندگان حزب ازبکستان که استاد دانشگاه نیز بودند فریاد زد: " آب آرال در حال خشک شدن است. " پس می‌بینیم از همان زمان این مشکل وجود داشته است و متهم کردن ما در کاهش آب با ساختن سد بی‌مورد است. در پایان باید بگویم همانطور که آقای اسلام کریم‌اف در اجلاس سران کشورهای آسیای مرکزی در آلماتی گفتند که باید کمیسیون بین‌المللی متشکل از سازمان‌های بین‌المللی و ناظرین بین‌المللی و نمایندگان کشورهای آسیای مرکزی جهت بررسی این قضیه تشکیل شود، این کمیسیون باید تشکیل شود و مشخص شود که دلیل خشک شدن آرال مربوط به ساخت نیروگاه‌های برق - آبی نمی‌باشد.

در پایان آقای مرادی رئیس مرکز مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز ضمن تشکر از سفرای کشورهای قرقیزستان و تاجیکستان و کارشناسان سیاسی برای حضور در این میزگرد، اظهار داشت که با توجه به اهمیت موضوع آب و انرژی در آسیای مرکزی و ابعاد سیاسی و اقتصادی و اجتماعی آن، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌المللی با بررسی‌هایی که انجام داده است در نظر دارد هفدهمین همایش بین‌المللی آسیای مرکزی و قفقاز را که در پاییز امسال برگزار می‌شود به این موضوع اختصاص دهد و از کشورهای منطقه، کشورهای دیگر که در این مورد صاحب نظر می‌باشند و محققین و سیاستمداران دعوت بعمل آورد تا ابعاد مختلف این موضوع را بررسی و از راه‌کارهای ارائه شده توسط آنها در حل مسائل منطقه استفاده شود.

ستاره ملک آسا

گروه مطالعات آسیای مرکزی و قفقاز